

Zeearend: van wintergast tot broedvogel

In de in 2001 verschenen *Avifauna van Nederland 2* stond de Zeearend nog te boek als 'wintergast in uiterst klein aantal'. Zomerwaarnemingen waren exceptioneel, met bijv. in mei-juli 1989-98 slechts 5, 2 resp. 3 ex. op een totaal van 764. Geringde vogels bleken afkomstig uit Noorwegen, Finland en Noord-Duitsland.

Inmiddels is onze grootste inheemse roofvogel een heuse 'jaarvogel'. Een goede reden om hierbij stil te staan aan de hand van gegevens uit de meetnetten Watervogels en Broedvogels (beide Netwerk Ecologische Monitoring), het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels (BSP) en Waarneming.nl.

Broedvogel

Er is geen bewijs dat Zeearenden eeuwen geleden in Nederland broedden, zoals wel wordt aangenomen, maar sinds 2006 is het wel een jaarlijkse broedvogel (figuur 1). Nadat een paar in december 2005 in de Oostvaardersplassen met het bouwen van een nest startte werden in 2006-12 jaarlijks 1-2 jongen grootgebracht. In 2011 verliet voor het eerst ook elders een jong het nest (Lauwersmeer, nadat pogingen in 2009-10 hier mislukten). In mei-juni 2012 zaten zelfs één of twee jongen op alle vier de op dat moment aanwezige nesten, alle in gebieden van Staatsbosbeheer: Oostvaardersplassen (één jong geringd op 8 juni op een nieuw gebouwd nest, een oud haviksnest, nadat het bekende nest in maart weg was gezakt), Lauwersmeer (één jong geringd op 6 juni), Roggebotzand (twee jongen in mei) en in de Biesbosch (minimaal één jong in mei). In totaal vlogen er in 2012 maar liefst 5 jongen uit (Roggebotzand twee, overige nesten één). De jonge vogels in het Roggebotzand in 2012 waren de eerste voor de Randmeren. Eerder mislukten hier broedgevallen in 2010 (eileg Zwarte Meer maar zonder succes) en 2011 (nestbouw Zwarte Meer en - zelfde paar - 15 km verderop in Roggebotzand).

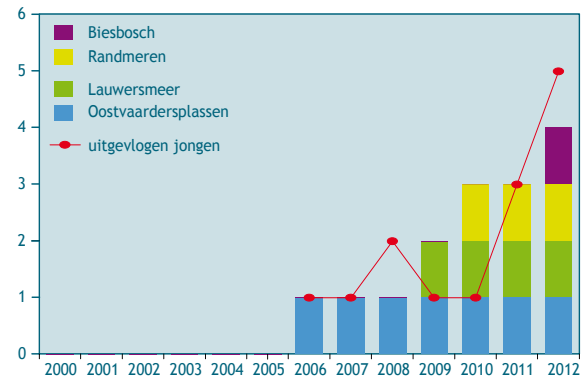
Zeearend-nesten, vrijwel steeds in een zware boom, worden jarenlang gebruikt en steeds verder uitgebouwd. Gevestigde paren zitten en vliegen vaak samen, gebruiken veelal dezelfde slaapboom en versterken regelmatig de paarband waarbij het vrouwtje bedelt om voedsel. Gevestigde paartjes kennen in oktober-november een opleving van de balts en herstellen dan ook vaak het nest. Onervaren paartjes beginnen in deze periode soms met nestbouw, zoals in de Biesbosch in 2011.

Steeds meer (zomer)waarnemingen

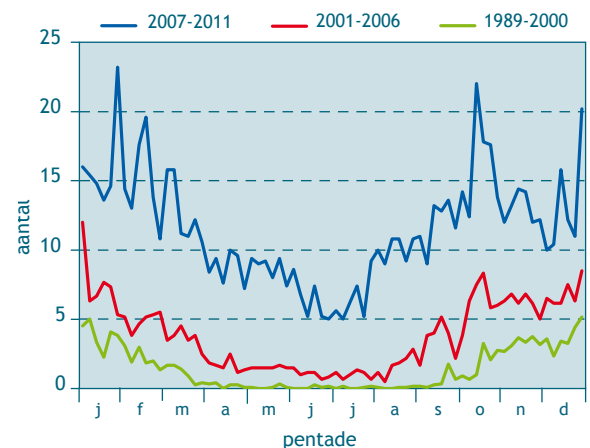
De gecombineerde database laat zien dat de aantallen nog steeds het hoogst zijn in de winter (figuur 2). De grootste verschuiving vond plaats in de zomermaanden. Tot en met 2005 kwam de soort niet of nauwelijks in ons land voor in mei-augustus (eerste overzomerende solitaire, adulte vogel

in 2004 in de Oostvaardersplassen), maar dat is sindsdien wel anders. Vogels van buiten Nederland arriveren vooral in september-oktober en verlaten ons land weer in februari-maart. Overigens zijn er ook oude zomerwaarnemingen bekend. Baron Snouckaert van Schauburg schoot op 15 juni 1902 een Zeearend in Ambt-Delden Ov 'een voorwerp 't welk ik reeds sedert drie dagen in de buurt had gezien'. De maaginhoud bestond uit een 'waterrat' en jonge eenden.

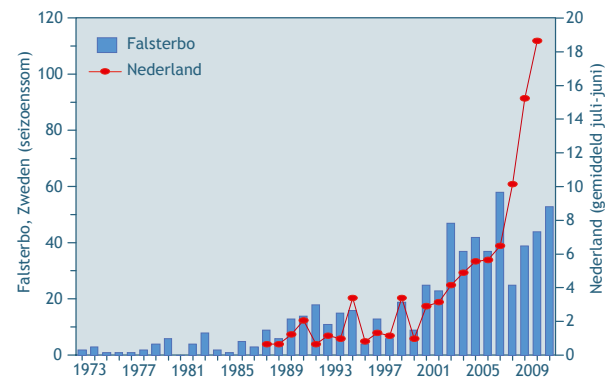
Binnen het meetnet Watervogels nam de Zeearend met gemiddeld 20% per jaar toe in de eerste tien seizoenen van de 21e eeuw. Die toename (al is die geflatteerd door lage aantallen) wordt alleen overtroffen door Grote Canadese Gans (25%) en Grote Zilverreiger (35%). Het aantal Zeearenden in ons land liep tot en met 2007/08 mooi in de pas met de aantallen trekkers op de befaamde trektpost in Falsterbo, Zuid-Zweden (N. Kjellén, www.falsterbofagelstation.se). De trek over Falsterbo is een (reële) afspiegeling van de omvang van de Scandinavische populatie. Deze crashte in de jaren zestig en zeventig en herstelde nadat landbouwpesticiden in de ban waren gedaan en de reproductie toenam. Door de aanwezigheid van Nederlandse broedvogels lopen de aantallen bij ons de laatste jaren niet meer gelijk op met het aantal trekkers in Falsterbo (figuur 3). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat zeker niet al onze 'winter-arenden' uit Scandinavië afkomstig zijn. De groeiende Deense en Duitse broedpopulaties zijn eveneens bronnen, zoals blijkt uit ringaflezingen van o.a. Duitse vogels uit Mecklenburg-Vorpommern en Schleswig-Holstein. Het allereerste broedende vrouwtje in de Oostvaardersplassen in 2006 droeg ringen uit 2003 uit Schleswig-Holstein en ook het mannetje van het broedpaar in 2012 in Roggebotzand was aldaar (in 2006) als nestjong geringd. Leuk was dat dit laatste mannetje in 2012 een nieuw vrouwtje vond (na een ongeringde partner), en wel het enige uitgevlogen jong uit de Oostvaardersplassen uit 2007 (M. de Jonge)! Ook andersom is er inmiddels een aflezing bekend: een gekleurde jong

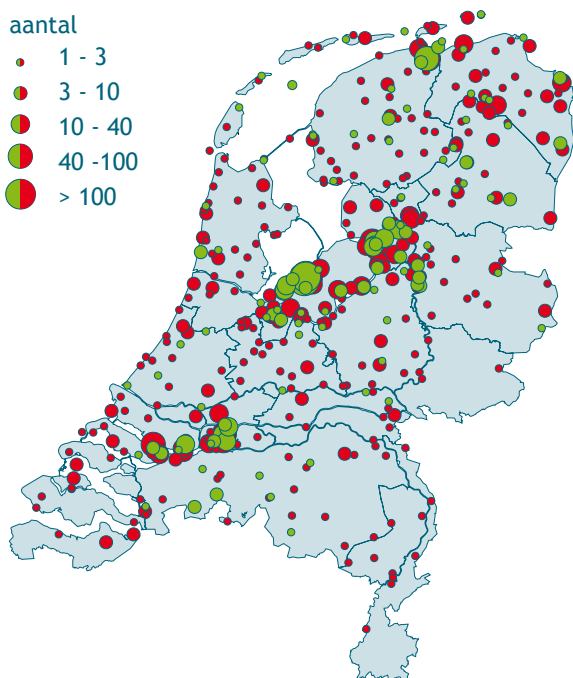
Figuur 1. Zeearend. Broedgevallen (minimaal nestbouw in broedseizoen) per gebied met het totaal aantal uitgevlogen jongen in Nederland. In de Randmeren gaat het om broedgevallen in het Zwarte Meer in 2010 en 2011 en het Roggebotzand in 2011 en 2012; in 2011 (ver-)bouwde het paar eerst een nest in het Zwarte Meer en vervolgens 15 km verderop in het Roggebotzand.

Figuur 2. Zeearend. Seizoenspatroon in drie perioden.

Figuur 3. Zeearend. Gemiddeld aantal vogels per maand in 1988/89-2010/11. Ter vergelijking is de seizoenssom van trekkende Zeearenden over Falsterbo, Zuid-Zweden opgenomen in 1973-2011 (N. Kjellén, www.falsterbofagelstation.se). In de figuur is het seizoen 1988/89 samengenomen met de seizoenssom in Falsterbo in 1988 etc.

Figuur 4. Zeearend. Verspreiding in mei-augustus (groen) en september-april (rood) in 2006-2012 (tot en met juni 2012). Som van de maxima per maand.

van het paar uit de Oostvaardersplassen werd waargenomen in Schleswig-Holstein (F. de Roder & R. Bijlsma, *De Takkeling* 17: 195-200, 2009). Relatief veel Zeearenden worden als jong geringd, let dus altijd op de poten!

Verspreiding

De meeste vogels zijn in de zomers van 2006-12 gezien rondom de vier huidige broedgebieden (figuur 4). In het najaar worden de Nederlandse vogels aangevuld met Zeearenden vanuit noordelijker en oostelijker gelegen landen. Zeearenden worden vooral opgemerkt in de noordelijke en westelijke helft van het land. In de winter ligt de nadruk op de noordelijke helft van het land incl. Flevoland e.o. en het rivierengebied met, via de Biesbosch, een uitloper naar het noordelijke Deltagebied. Gedurende de voorjaarsmaanden worden opnieuw in een groot deel van het land, meestal solitaire, Zeearenden gemeld. Eigenlijk 'kan' een Zeearend inmiddels het gehele jaar in een groot deel van het land, al is de zomerverspreiding buiten de broedgebieden (nog) wel ijl. Wat een verschil met enkele decennia geleden!

Toekomst?

Nu de soort een vaste broedvogel is geworden, lijkt de toekomst er goed uit te zien. Temeer daar buitenlandse ontwikkelingen hoop op een verdere toename bieden. In 2010 omvatte de Duitse populatie al 700 paren, met de meest westelijke in Nedersachsen (ontbrekend rond 1990, in 2010 27 paren) (T. Mebs). Ook in Denemarken groeiden de aantallen (1996 1 paar, 2011 38; www.dof.dk)

Het is aardig om uit de in 2002 verschenen 'Atlas van de Nederlandse Broedvogels' te citeren: 'Potentieel geschikte gebieden zijn de IJsseldelta en noordelijke Randmeren, de Oostvaardersplassen en de Biesbosch, waar visrijk water in associatie met ouder wordend bos beschikbaar is.' Een mooie voorspelling natuurlijk. Hoewel duidelijke 'zomerclusters' buiten de inmiddels bezette gebieden ontbreken (figuur 4), lijken kansen voor ver-

Links: Zeearend bij Roermond, 7 februari 2012. Foto: Ran Schols

Zeearend lastig gevallen door Kievitten, IJsselmonding, 1 november 2011. Foto: Cor Fikkert

dere uitbreiding aanwezig in bijvoorbeeld Flevoland (Lepelaarplassen, mogelijk een tweede paar in Oostvaardersplassen?), langs de noordelijke IJssel, in het noordelijke Deltagebied (bijv. Haringvliet, waar in 2009/10 al een baltsend, onvolwassen paar verbleef) en wellicht rond Leekstermeer of Zuidlaardermeer. Hoe de stand zich verder zal ontwikkelen, hangt waarschijnlijk af van de ruimte en de rust die de soort krijgt, in het bijzonder in grootschalige en dynamische wetlands, met een groot aanbod van watervogels, die (deels) gevrijwaard zijn van menselijke activiteiten. In Duitsland broeden Zeearenden tegenwoordig lokaal ook in jongere bomen en soms op slechts enkele honderden meters van straten en bebouwing zodat wellicht ook minder voor de hand liggende gebieden in aanmerking komen. Nieuwe vestigingen worden doorgaans voorafgegaan door overzomerling van één of twee vogels. Hoeveel 'stippen' zullen er in de volgende (broedvogel)atlas staan? We zijn benieuwd.

Met dank aan alle waarnemers, de regionale coördinatoren (watervogeltellingen, broedvogels, BSP) en de 'admins' (Waarneming.nl) voor hun inspanningen. Voor veel meer informatie over het voorkomen in de winter en o.a. voedselkeuze van Zeearenden zie het artikel van S. van Rijn e.a. in *Ardea* 98: 373-382 (2010).